

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך כח, תשל"ז

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

לרקעה של תופעה אחת בתחביר העברית החדשה

במאמר מעורר עניין דן ראובן מירקין ב"לשוננו לעם" כז, עמ' 282–293, בתופעה תחבירית, הנפוצה בעיקר בכתיבה עיתונאית ועיונית. הקונה לצירוף שמוני, שגרעינו שם-פעולה הנסמך אל סומך של נושא¹, והמצריך מושא ישיר², מעין "הפךתי את הסטודנטים". מירקין נוטה לראות את מקורה של תופעה זו בדוגמאות נדירות שבמקרא (עמ' 282, סעיף ג, וכן עמ' 286). ברצוני לפתח פאן את הערתו החשובה של עלי איתן למאמרו של מירקין (שם, עמ' 292, הע' 13), שהצביע על שכיחות מבנה זה בעברית המשוערבת של ימי-הביניים, אף בספרים שמקורם עברי, כגון בחיבורי ראב"ע. מסתבר ביותר, שאכן מקורה של התופעה הנידונה הוא בעברית המשוערבת, ואלה נימוקי טענתי זו:

1. שם-הפעולה הערבי מצריך מושא ישיר וקא, כשהוא נסמך לסומך של נושא³. בהשפעת הערבית השתרש קו זה

-
1. לרוב בצורת פינאי דבוק, לפעמים בפירוק הסמיכות ב"של". מירקין לא הזכיר הימצאות סמיכות של נושא, ומן הראוי להוסיפה להגדרתו.
 2. בעברית של היום מסומן המושא הישיר (המידוע) ב"את". שימוש זה אחרי פינאי-נושא דבוק התפתח, כפי הנראה, בעברית החדשה.
 3. איננו עוסקים פאן בהצרכת מושא על ידי שם-פעולה לא-מידוע בערבית.
 4. פאן ולהלן משמשת ל' לסימון המושא "הישיר".

בעברית המשווערבת ועבר בסופו של דבר לעברית החדשה. צמצומה של תופעה זו דוקא לשם-פעולה, הנסמך אל סומך של נושא, בעברית החדשה משקף ברורות את מקורה הערבי, שהרי במקרא אין הצרכת "שם-הפעולה" למושא ישיר מצטמצמת לסביבה תחבירית זו או זו (עי' מירקין, עמ' 287).

2. גם תפוצת התופעה בספרות העיונית והעיתונאית דוקא מצביע על מוצאה מן העברית המשווערבת, שמרובים בה ספרי עיון. קו זה עבר, כדברי איתן, גם לספרים (עיוניים — י"ב) שמקורם עברי, כגון לחיבורי ראב"ע. תופעה זו שכיחה בספר מלחמות ה' של הרלב"ג (המחצית הראשונה של המאה הי"ד), אף פי, כפי הנראה, לא דיבר ערבית. יונתן יואל, בחיבורו לשם קבלת תואר דוקטור, "תחביר ספר מלחמות ה' לר' לוי בן גרשון", ירושלים תשל"ב, עמ' 253, מצטט: "הנחתנו השכל הנקנה"; השווה גם עמ' 12, הע' 1: "השגתו עצמו"; ועמ' 155: "מידיעת השם ית' הדברים". מאחר שפוחבי ספרות עיונית שאבו מספרות קודמת, נפוץ והלך קו זה אצלם. כך מצאתי אצל רנ"ק (פתחי רנ"ק, הוצ' ש' ראבידוביץ, ברלין תרפ"ד) יח, 10 מלמטה: "והנהגתו לעולם"; נח, 13 מלמטה: "והנהגתם לעם"; השווה גם נו, 20: "וההרחקה מן עבודת הפהונה לאותן הפהנים", ששם מפריד בין שם-הפעולה למושא לא סומך של נושא, אלא צירוף יחס מוצרך. קיצורו של דבר, תפוצתו של קו זה בעברית החדשה, ובספרות עיונית דוקא, מצביעה בבירור על מוצאו בעברית המשווערבת.